

Dragana Ćorić, doc. dr
Pravni fakultet, Novi Sad
Novi Sad, Republika Srbija
Email: D.Coric@pf.uns.ac.rs

O POSTOJANJU I (O)ČUVANJU DUŠE U 21. VEKU

Sažetak: Cilj: Rad predstavlja uveravanje da je bitnije priznati postojanje duše, od njenog pukog definisanja, određivanja njenog mesta unutar našeg tela ili iz kojih delova je sastavljena. **Metodologija:** u radu su korišćeni istorijski i komparativni metod, uz primenu kritičkog pristupa. **Rezultati:** Nakon iznošenja stavova antičkih filozofa i naših savremenika o duši, proisteklo je pet korisnih saveta kako, nakon spoznaje i priznanja da duša postoji, istu ojačati i nahraniti na najbolji mogući način. **Zaključak:** Dušu su pokušali brojni da definišu, počev od antičkih filozofa, istaknutih mislilaca u svakoj epohi, predstavnici različitih vera, oni koji veruju u njeno postojanje i oni koji ne veruju da duša postoji. Čak i kada su je najviše negirali, njeno postojanje i značaj, tada su je još više i još preciznije želeli definisati. Ovaj 21. vek donosi pretpostavku da duša postoji ali da smo je izgubili ili oslabili, brojnim tehničkim i tehnološkim postignućima, užurbanošću koju smo sami sebi nametnuli i drugim preprekama koje smo sami stvorili za sebe i svoj dalji razvoj. Osveščivanje tih prepreka i njihovo uklanjanje jeste jedan od puteva spoznaje da duša zaista postoji. **Ključne reči:** duša, postojanje, hrana, smisao.

Definisanje duše i njenih delova

Platon je kroz reči svog učitelja Sokrata i njegovih sagovornika u delu *Fedar* (Platon: 1996,46) progovorio o duši razmatrajući postoji li ona kao jedinstveni oblik, ili je sačinjena iz više delova. Nije nijednog momenta osporavao njeno postojanje, već je težio utvrđivanju njenog sastava, smatrajući da kao jedinstvena može imati jedan značaj i snagu, a kao sastavljena iz delova-drugačiji značaj i snagu (Brown: 2017) Platonova duša je dakle trodelna: postoji umni deo (*τὸ λογιστικόν*), srčani ili voljni deo, (*τὸ θυμοειδές*) i požudni ili nagonski deo (*τὸ ἐπιθυμητικόν*). Umni deo duše nas stavlja u višu poziciju u odnosu na ostala živa bića, on je besmrtn, izjednačen sa božanskim i uzvišenim i čini se i nepromenljiv. Umni deo duše određuje šta je stvarno, istinito, lažno; donosi odluke direktno povezan svojom besmrtnošću sa bogovima i savetovan od strane bogova (Brown: 2017). Druga dva dela su smrtna, promenljiva i predstavljaju balans besmrtnom umnom delu duše kao takve. Slično njegovoj podeli ljudi u državi na upravljače, proizvođače i vojnike, gde su upravljači predstavljali brojevano najmanji ali po moći najznačajniji deo, Platon je umnom delu duše dodelio istu tu ulogu-moć, naime ne proističe iz veličine, već iz unutrašnje snage i besmrtnosti. Voljni deo, upravlja našim emocijama i stanjima koja proističu iz emocija. Voljni deo, kada je u saglasju sa umnim delom, stvara hrabrost, odlučnost, potrebu za pravdom. Duša koja ne oseća i ne poznaje pravdu, odbija usaglašavanje sa umnim delom i posvećuje se strastima. Tada nastaje disbalans, telo u kome takva neusklađena duša živi počinje svoju propast, jer gubi iz vida svoj smisao i razlog postojanja.

Aristotel je pak govorio da je “duša je kao početak živih bića” (Aristotel: 1996, 402a) i da je besmrtna, jer “je nalik besmrtnim stvarima, a da joj to pripada jer se uvek kreće, a i sve božansko se uvek bez prestanka kreće: Mesec, Sunce, Zvezde i čitavo nebo” (Aristotel, 405b). Duša je supstancija po obliku, pa je skoro irelevantno da li je voda, vatra, ili neki drugi element, kako su navodili neki Aristotelovi prethodnici (Aristotel, 405a-412b). Ona je definisana funkcijama svakog živog bića, koje i sama poseduje, nastavlja Aristotel „a to su sposobnosti“ hranjenja, osjećanja, promišljanja, kretanja”. No, da li je svaka od ovih funkcija duša sama po sebi ili je samo deo duše? (Aristotel, 413a) Sva živa bića imaju funkciju hranjenja i reprodukcije, te vegetativne duše, kako ih je Aristotel nazivao obitavaju u biljkama i životinjama. Duša životinja ima pak dodatne funkcije, a to su kretanje i osećaji, dok ljudska duša, najviša i najrazvijenija ima i funkciju razmišljanja i kreiranja želja, kao i planiranja njihovog ispunjenja.

Jedno pitanje se nametalo kao posebno značajno, pored određivanja da li duša ima delove ili ne, a to je: da li je ona povezana sa telom ili je poseban entitet. Tako nas određena religijska učenja dovode do stava o samostalnosti duše u odnosu na telo, i njenom stalnom kretanju. Duša je besmrtna, dok je telo

smrtni, promenljivi oklop koji duša napušta u trenutku smrti. Umire samo telo, duša nadživljava fizičko telo. Drugi pak smatraju da postoji jedinstvo duše i tela, i da jedino tako postoji čovek sam.

Savremeni teoretičari, filozofi, psiholozi i drugi se vraćaju pak na osnovna pitanja još od antičkog perioda: da li duša ima svoj oblik, tj. ima li fizički oblik i ako ima, koji je i gde je na kraju smeštena ta duša u našem telu? I da li nam je zaista toliko važno da je precizno definišemo i pozicioniramo u našem telu, ili je dovoljno samo da znamo da ista postoji, kao nama dodatna i potrebna podrška? Da li je možemo poistovetiti sa umom (mind) ili razdvojiti kako što se to češće čini? Šta se dešava sa dušom u toku procesa spavanja i sanjanja, u toku sna izazvanog anestezijom, hipnozom ili u stanju transa? U rasprave o duši se uključuju čak i neurohirurzi, koji neretko svoje studente upozoravaju da kada pristupaju mozgu, to rade sa najvećom mogućom pažnjom, jer verovatno tu negde blizu je i sama duša (Pandya: 2011,134). Zabrinuti za stanje mozga svojih pacijenata i često suočeni sa nedoumicama i pretpostavkama uzroka različitih stanja svojih pacijenata, neurohirurzi, čini se, u 21. veku daju najveći doprinos pronalaženju tačne lokacije duše u ljudskom telu.

Uspostavljanje odnosa sa dušom i njena zaštita u 21. veku

No, i pored brojnih naučnih dostignuća, najbolja definicija koju 21. vek može dati je prilično uopštena: "Duša je bezvremeni univerzalni koncept, koji se odnosi na duboki, integrativni aspekt čovečanstva, i koji u sebi ujedinjuje naše najviše kvalitete i životnu energiju, i kada je svesno i namerno povezana sa našim životom, daje snažan osećaj smisla, povezanosti među ljudima i cilja celog čovečanstva"¹. Sa ovim se slažu i neki istraživači i teoretičari religije kod nas, budući da smatraju da "ako čovek probudi dušu u sebi, onda nalazi smisao života" (The Boulder Statement on Soul in Education in the 21st Century).

Kako onda, hraniti, ojačavati i očuvati nešto što ne znamo da li uopšte postoji, ne znamo šta je tačno-ako postoji, ni gde je tačno, niti nam je poznat njen tačni uticaj na ljudski organizam u celini i na druge procese koji se u njemu odvijaju?

Savremeni autori često poistovećuju dušu sa intuicijom (unutrašnjim glasom), kao moći predviđanja i pretpostavljanja budućeg sleda događaja na osnovu prethodnih događaja i na osnovu toga izgrađenih uverenja o načinu ponašanja u određenim situacijama. Neki je, pak, posmatraju kao deo našeg organizma, koji nestaje sa fizičkom smrću, ili možda, na drugoj strani, preživljava fizički nestanak tela u kome je "stanovala". Neki autori je poistovećuju sa svešću i konstantnim protokom energije, pri tom pridajući duši neka natprirodna svojstva. Duša postaje sinonim i za kulturno i pristojno ponašanje, poštovanje najviših etičkih načela, društvenih vrednosti drugih ljudskih bića, a neretko se poistovećuje i sa kreativnošću ili (životnom) energijom.

Dušu smeštaju i dalje na najrazličitija mesta u ljudskom telu, no najčešće joj dodeljuju mesto usred grudnog koša, blizu srca ili pluća, zbog značaja ovih organa u ljudskom telu. Savetuju se interna komunikacija putem molitvi i meditacija sa dušom, u cilju postizanja potpunosti i ujedinjenja duše sa telom; boravak u potpunom miru i tišini, bez ikakvih spoljnih ometača (buke, telefona, drugih ljudi), radi smirivanja svih misaonih i drugih procesa u organizmu, itd.

Savremenom čoveku se, dakle ostavlja da sam izabere da li će prihvatiti postojanje duše ili ne, i kako će se spram toga ponašati u nastavku svog života. Pre toga, savremeni čovek treba da odluči da li želi da prihvati nametnuti užurbani način života, koji ukida mirne trenutke, spavanje, odmor, intelektualni razvoj, pravilnu ishranu (tela) i ubrzava ritam života, otkucava srca, disanje. Opravdanje prihvatanja opisanog savremenog života "moranjem", "egzistencijalnom potrebom" jednostavno nije pravilno i iskreno- jer izbor uvek postoji, kao i brojne druge mogućnosti našeg napretka. Jedina dilema koju mi zapravo vidimo je: da li nam je važno da duša postoji? Ako nije, govor o njoj je beskoristan svakome ko je odlučio da ista ne postoji i ko je smatra balastom sopstvenom postojanju, radu napredovanju. Ako je pojedincu važno da duša postoji-onda mu kao korisna uputstva za rad i uspostavljanje kontakta sa njom mogu poslužiti sledeća rešenja:

1. *Prihvatiti postojanje duše*, kao olakšavajuće okolnosti i podržavajućeg faktora ljudskog postojanja. U ovom kontekstu, nebitno je i kako ona izgleda, i gde se nalazi. Dajte joj oblik kakav vama odgovara, i smestite je gde god mislite da će vama najviše odgovarati, dovoljno blizu, da znate da ste vi zaštićeni

njenim postojanjem, a opet dovoljno skriveno, da možete i sami da je štitite od spoljnih negativnih uticaja, ali neretko- i od sebe samih. Bitno je da priznajete njeno postojanje.

2. *Saznajte svakog dana barem jednu novu činjenicu o sebi*: kako reagujete u određenim situacijama, šta vas sve smiruje i opušta i eventualno čije prisustvo. Što više znate o sebi, a da nisu pretpostavke, prećete razvejati brojne predrasude o svojim mogućnostima i nemogućnostima delovanja i ponašanja i moći ćete, kada jednom spoznate svoje kritične tačke, da iste menjate. Misaoni procesi su nam kao ljudskim bićima zato i dati, kao putokazi ka našim mogućim promenama i alati za redefinisanje života kojeg želimo da živimo.

3. *Hranite se zdravo*. Ne samo hranom, koju ćete fizički unositi u organizam. Anonimni autor je rekao da smo mi “knjige koje čitamo, filmovi koje gledamo, muzika koju slušamo, ljudi s kojima se družimo, razgovore koje vodimo”. Otac Tadej je govorio da treba paziti na svoje misli, jer sve potiče iz njih, i dobro i zlo. Dakle, bitna je pravilna i zdrava ishrana i tela- i duše, šta god to ona bila i gde god bila.

4. *Usporeno, mirno i tiho, može biti jednako dobro, uzbudljivo i lepo, kao i brzo, užurbano*. U Austriji, kako piše Karl Honore u svom delu *U čast sporosti (In praise of Slow)* postoji udruženje ljudi koji se zalažu upravo za –usporavanje života i aktivnosti u njemu², jer smatraju usporavanje dobrim, lepim i sa više vremena da se u istim aktivnostima uživa. Svojim poimanjem vremena i potrebe njegovog produžavanja, ne zbog obavljanja što više stvari, već zbog dužeg uživanja u već postignutom i zbog svog suprotstavljanja kultu brzine koji je dominantan u 21. veku, polako šire svoj uticaj. Manje je, zapravo uvek više.

5. *Rutine vas drže na jednom mestu*. Stvarajte nove. Učite novo. Radite novo.

Verujemo da neko od ovih rešenja može biti ono pravo za vas. No uvek ostaje kao mogućnost, navedeno pod brojem 5.- smislite nešto novo i iskoristite prednosti razmišljanja kao procesa u svoju korist a ne protiv sebe. I prihvatite svog najvećeg saveznika najboljeg savetnika- dušu.

LITERATURA

1. Aristotel, O duši: Nagovor na filozofiju, Zagreb, 1996.
2. Berti , Enrico, “Mind and Soul? Two Notions in the Light of Contemporary Philosophy”, *Neurosciences and the Human Person: New Perspectives on Human Activities*, Pontifical Academy of Sciences, Scripta Varia 121, Vatican City, 2013, dostupno na: www.casinapioiv.va/content/dam/academia/pdf/sv121/sv121-berti.pdf
3. Brown, Eric, "Plato's Ethics and Politics in The Republic", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2017 Edition), Edward N. Zalta (ed.), <https://plato.stanford.edu/archives/fall2017/entries/plato-ethics-politics>
4. Platon, “Fedar ili O lepoti”, Narodna knjiga, Alfa, 1996.; preveo Miloš N. Purić
5. Sunil K. Pandya, ”Understanding Brain, Mind and Soul: Contributions from Neurology and Neurosurgery”, *Mens Sana Monogr.* 2011 Jan-Dec; 9(1): 129–149

About the existence and keeping of the soul in the 21st century

Summary: The goal of the article: In this article we say that it is more important to recognize the existence of a soul, from its mere definitions, the determination of its place within our body, or from which parts the soul is composed. **Methodology:** a historical and comparative methods were used, as well as the critical approach. **Results:** After presenting the views of ancient philosophers and our contemporaries about the soul, we recommended five useful advice that, after learning and acknowledging that the soul exists, can strengthen it and feed it in the best possible way. **Conclusion:** Many tried to define the soul, from the ancient philosophers, prominent thinkers in every historical epoch, representatives of different religions, those who believe in its existence, and those who do not believe that the soul exists. Even when they denied the soul the most, its existence and importance, then it was even more precise defined. This 21st century makes the assumption that the soul exists but that we have lost or

weakened it, with numerous technical and technological achievements, with the haste we imposed on ourselves and with other obstacles that we have created for ourselves and our further development. Awareness of these obstacles and their removal is one of the ways of knowing that the soul really exists.

Key words: soul, existence, food, meaning.